

BURGERINITIATIEF SPOORPARK

VERBINDT TILBURG

OP 20 JUNI BEZOCHTEN MAAR LIEFST 24.000 MENSEN DE OPENING VAN HET SPOORPARK IN TILBURG. EEN TEKEN DAT TILBURGERS TROTS ZIJN OP EEN PARK DAT DANKZIJ EEN BURGERINITIATIEF TOT STAND KWAM. DIE AANPAK LEVERDE ZOWEL DE INITIATIEFNEMERS ALS DE GEMEENTE VEEL OP: EEN LEVENDIG PARK IN HARTJE STAD, MINDER KOSTEN, EEN SNELLERE DOORLOOPTIJD, MEER EIGENAARSCHAP EN MEER DRAAGVLAK. ER WERD ZELFS GEEN ENKEL BEZWAARSCHRIFT INGEDIEND.

Voorgeschiedenis

Het terrein van het Spoorpark was ooit een ran-geerterrein van NS, inclusief werkplaats. Daarnaast was op het terrein ook het voormalig transportbedrijf en voormalig NS-dochter Van Gend & Loos gevestigd. In 1998 kocht de gemeente Tilburg met behulp van provinciale subsidie de binnenstedelijke locatie van 9,8 hectare aan, waarna het terrein deels gesaneerd werd. Voor het gebied werden allerlei plannen gemaakt, die echter om uiteenlopende redenen – waaronder de economische crisis – niet van de grond kwamen. In 2012-2013 kwamen twee wijkorganisaties, de Bomenbuurt (ten zuiden van het terrein) en de Bouwmeesterbuurt (ten noorden) met het gezamenlijke idee om op het terrein een park te realiseren. De gemeenteraad besloot vervolgens om voor dit burgerinitiatief 1 miljoen euro beschikbaar te stellen. Daarop benaderden de twee wijkorganisaties voormalig woningcorporatiebestuurder Johan Dunnewijk en Anita de Haas, voormalig chef stadsredactie van het Brabants Dagblad. De Haas en Dunnewijk overtuigden de initiatiefnemers ervan dat een dergelijk omvangrijk burgerinitiatief echt meer dan één plan – het plan van de twee wijkorganisaties – veronderstelt. Een burgerinitiatief vereist namelijk dat de burgers van Tilburg breed uitgenodigd en uitgedaagd moeten worden om de plannen vorm te geven en daarin te participeren. Aansluitend (oktober 2015) vroeg wethouder

Berend de Vries aan De Haas en Dunnewijk om dit proces te willen trekken. Noud Derks, voormalig gemeentesecretaris van Tilburg, werd door de laatste twee gevraagd samen met hen de regiegroep te vormen. De regiegroep begon met het opstellen van een grofmazige lijst aan functionaliteiten die het park zou moeten omvatten: groen, rust, kort verblijf, lang verblijf, recreatie, sport, schoon, heel, veilig en schoon. Vervolgens nodigden ze 'de stad' uit om met planinitiatieven te komen. Dit leverde maar liefst 82 plannen op. Dunnewijk: "We hadden als motto 'we willen een park dat Tilburgers het hele jaar verleidt om er een bezoek aan te brengen'. Daarom hebben we bij de selectie gekeken of ze invulling konden geven aan een van de functionaliteiten. Daarnaast keken we of het partijen waren die daadwerkelijk iets wilden doen en of ze een ondernemende houding hadden. Uiteindelijk leidde dit tot negen kwartiermakers." (zie kader). Bovendien werden onderdelen van de niet verkozen plansuggesties en ideeën opgenomen in het uiteindelijk ontwerp.

Participatief ontwerpen

De negen kwartiermakers maakten in de zomer van 2016, ondersteund door drie adviseurs – fysiek-ruimtelijk, organisatorisch en samenwerking-teamvorming – een structuurplan met functies en ruimtelijke verhoudingen. Op basis van dit 'programma van eisen' werden vervolgens vijf bureaus landschapsbureaus geselecteerd. Dunnewijk: "Belangrijk daarbij was dat de bureaus participatief wilden en konden ontwerpen: met behoud van eigen opvattingen en identiteit kunnen luisteren en samenwerken. Het leidde uit-

TEKST: PETER BEKKERING

Fotografie Anja van Eersel

Spoorpark Tilburg is het resultaat van een burgerinitiatief en verbindt veel mensen met elkaar.

eindelijk tot de keuze van twee bureaus: Kruit|Kok Landschapsarchitecten en Blom&Moors. Waarbij de expertise van Kruit|Kok vooral zit in het landschapsontwerp, ecologie en beplantingen en van Blom&Moors bij de fysieke inrichtingselementen.” Zowel Esther Kruit als Ginette Blom en Jacqueline Moors zijn eenduidig in waarom het project hen aansprak: “Tegen een uitdaging om in een bijzonder proces een stadspark van bijna 10 hectare in het hartje van Tilburg te ontwerpen kun je geen nee zeggen.” Kruit|Kok en Blom&Moors maakten het programma van eisen voor de kwartiermakers inzichtelijk door alle wensen en programmaonderdelen op een luchtfoto te plakken. Kruit: “We hebben tegen hen gezegd: je moet een goede robuuste ruimtelijke structuur maken die minimaal 100 jaar oud kan worden en die de ruimtelijkheid en de kwaliteit van het gebied pakt. Daarbij was de kracht van de samenwerking tussen de twee bureaus dat je tegelijkertijd op verschillende schaalniveaus kon werken. En mede daardoor kwamen we in een jaar tijd van een bundel van ideeën tot een definitief ontwerp en bestek gereed voor aanbesteding.”

Kosten

De kosten voor de gemeente bedroegen 5,3 miljoen euro voor de aanleg van het park, 2,8 miljoen voor de grondwerkzaamheden (bouwen woonrijp maken) en 2 miljoen risicoreserve. De negen kwartiermakers steken gezamenlijk nog eens 3 miljoen euro in het park. Dunnewijk: “We hebben de wethouder al snel uitgelegd dat de oorspronkelijke 1 miljoen euro bij lange na niet genoeg zou zijn. Dat bedrag was echter wel in de

hoofden van de raadsleden gaan zitten.” Dunnewijk: “We hebben het inmiddels vervaardigde voorlopige ontwerp eerst stadsbreed gepresenteerd. Dat kreeg een geweldige pers. Vervolgens heeft de wethouder aan ons – regiegroep en kwartiermakers – gevraagd om de plannen aan de raad voor te leggen en toe te lichten. En dat werkte: uiteindelijk stemden in april 2017 33 van de 45 raadsleden in met het plan en het budget.” Kruit vult aan: “De kracht van het burgerinitiatief is geweest dat alle kwartiermakers inclusief hun achterban er vanaf het begin vol achter zijn gaan staan. De verankering in de stad en de eensgezindheid was kortom vanaf het begin heel groot.” Daar kwam bij, legt Dunnewijk uit, dat als de gemeente hetzelfde zelf had willen realiseren, het niet alleen veel langer had geduurd en dat er een grotere kans was geweest op bezwaren, maar dat ook de kosten hoger waren geweest. “We hebben wel eens becijferd dat alle vrijwilligerstijd alleen al een waarde vertegenwoordigd van ruim 1 miljoen euro. ‘Leidraad’ bij het doorlopen proces waren de twee slogans: een olifant eet je hapje voor hapje en tempo is ook een kwaliteit.”

Ruimtelijke structuur

In de ruimtelijke structuur zitten een aantal belangrijke beslissingen, lichten Kruit en Moors toe: “Omdat het altijd de achterkant van de stad was, hebben we besloten om twee duidelijke entrees te maken. Een aan de oostkant, een de centrumkant en een aan de westkant. Die twee kanten moesten verbonden worden door een mooie gebogen lijn, die het park tegelijkertijd openlegt. Daarnaast wilden we aan de noordkant het talud, dat aanvanke-

Kunstwerk De Rits is een van de Kwartiermakers van Spoorpark Tilburg

lijk heel steil was, activeren en het onderdeel laten zijn van de recreatieve en ecologische structuur. Aan de zuidkant stond een fraaie rij esdoorns en lag nog een spoorlijntje. Van oost naar west

wilden we een boulevard, zodat mensen er snel doorheen konden maar ook tegelijkertijd het hele park zagen.”
Langs het spoor is een waterstructuur gereali-

Wethouder Berend de Vries

Het terrein van het Spoorpark is jarenlang fysiek en in de hoofden van mensen een barrière geweest tussen het noorden en zuiden van Tilburg, vertelt wethouder Berend de Vries. “Als gemeente hebben we daarom dit terrein destijds mede aangekocht om de delen van de stad meer met elkaar te verbinden. Bovendien waren er plannen voor een grootschalige leisureontwikkeling met T-Dome als werktitel. Nadat dat niet haalbaar bleek, waren er in 2014 drie varianten: een park (het bewonersinitiatief van twee wijkorganisaties), niets doen (een pauzeland) en woningbouw. In de parkvariant van 2014 was overigens nog een derde deel voor leisure gereserveerd.”

Op een avond in een buurthuis ontstond vervolgens het idee om het parkinitiatief van de twee wijkorganisaties uit te laten werken door een regiegroep met ambtelijke ondersteuning van de gemeente. “Daarvoor hebben we toen als gemeente 1 miljoen euro ter beschikking gesteld.”

Terugkijkend is De Vries erg te spreken over het feit dat het Spoorpark als burgerinitiatief is gerealiseerd: “Al hadden we als gemeente materieel hetzelfde gedaan, dan weet ik toch vrijwel zeker dat de dynamiek anders was geweest en de kans op ‘gedoe’ aanzienlijk groter. Bovendien was het dan duurder geweest en was de kans op vertraging groter.” Hij noemt nog een winstpunt. “Het Spoorpark is door deze aanpak een park met heel veel eigenaarschap. Alle initiatieven worden namelijk gedragen door mensen in de stad. Die bovendien bijna allemaal zelf ook geld hebben georganiseerd voor hun deel of – bij de horeca – als exploitant optreden. Met al die initiatieven heeft de gemeente ook een erfpachtvereenkomst afgesloten voor twee maal 30 jaar.”

De gemeente had naast het ondersteunen van de regiegroep nog een andere rol, legt De Vries uit: “We bemoeiden ons niet met de architectenselectie, maar moesten wel kijken of plannen in ons beleid en ons bestemmingsplan pasten. We hebben toen een soort ‘voortoets’ gedaan, waarbij we alle beleidsafdelingen hebben bevestigd op de deelaspecten die hen raakten.”

De Vries vindt het prachtig dat er maar liefst 24.000 bezoekers op de opening in juni afkwamen, dat er al ruim 200 rondleidingen zijn geweest en vooral dat Tilburgers trots zijn op het Spoorpark. “Dat is bijzonder, want trots zijn zit niet per definitie in het DNA van de Tilburger.”

“Omdat het altijd de achterkant van de stad was, hebben we besloten om twee duidelijke entrees te maken. Een aan de oostkant, een de centrumkant en een aan de westkant”

Zo ziet het Spoorpark er van bovenaf uit.

seerd. “Dat is – net als het talud – een recreatieve verbinding en een ecologische zone. Die organisch verschuift van een meer stedelijke oostkant naar een meer natuurlijke westkant. En dat geldt ook voor het Spoorpark als geheel: aan de oostkant heb je het kunstwerk en het plein, aan de westkant meer natuur.”

Het brengt Kruit op een ander belangrijk uitgangspunt bij het ontwerp, de ecologie. “Een hedendaags park moet in onze optiek ook een bijdrage leveren op het gebied van klimaatbestendigheid, biodiversiteit, energieproductie en watersystemen. Zo heeft de vijver een functie als regenwaterbuffer. Het kan indien nodig 70 centimeter stijgen en zo 2170 kubieke meter water bergen. Verder is er ook een onderscheid in beheer: in het oosten is dat meer cultuurbeheer, in het westen is er meer ecologisch beheer.”

Beeldtaal

Aan de hand van al die belangrijke uitgangspunten ontstond vanzelf een beeld welke plekken specifiek aandacht vroegen bij het ontwerp van inrichtingselementen, vertellen Blom en Moors: “Daaruit is onder meer het belang van de entree naar voren gekomen en het omvormen van het

talud tot tribune.” Ook is ingezet op de ontwikkeling van een beeldtaal (zie ook kader). Moors: “Het park moest echt bij Tilburg horen. Daarnaast moest het enerzijds het verhaal en de historie van de plek – het industriële verleden en rangeerterrein – zichtbaar zijn en moest het anderzijds de dynamiek uitstralen van een plek waar het nu gebeurt en waar mensen nu samenkomen. Verblijfskwaliteit voor jong en oud was daarom ook heel belangrijk. Uitgangspunten voor die beeldtaal waren dat deze no-nonsense, rauw en stoer mocht zijn en hier en daar een beetje humor mocht krijgen. Kenmerkend zijn de vijf kleuren groen, die niet alleen verwijzen naar het industriële spoorverleden maar ook zorgen voor samenhang met de stadsnatuur.”

De beeldtaal is ook overgenomen door Timmermans Architecten, die de gebouwen ontwierp en waarmee Kruit en Moors nadrukkelijk samenwerkten. Een opvallend inrichtingselement aan het begin aan de oostkant is het kunstwerk van Marieke Vromans, De Rits. Kruit: “Vromans wilde met het kunstwerk het gebied ‘openritsen’, zodat het park tevoorschijn komt. Uiteindelijk is dat idee ook weer terug te zien in de ruimtelijke structuur.”

Omvang

Het gebied nam in de loop van het proces in omvang toe. Dunnewijk: “In het begin is ons zo’n 7 hectare voor het park ter beschikking gesteld. De resterende oppervlakte aan de westrand wilde de gemeente eerst zelf gebruiken voor een groot-schalige leisureontwikkeling van 15.000 vierkante meter. Toen dat niet van de grond kwam, hebben we de resterende 2,8 hectare van de gemeente erbij gekregen op voorwaarde dat we binnen het project ergens in het park een verdien capaciteit van 1 miljoen euro voor de gemeente zouden realiseren. We bestuderen nu of dat kan door

ergens aan de rand van het park een woontoren te realiseren met die grondopbrengst.”

Nu het Spoorpark in juni is geopend, begint een nieuwe fase, beheer en exploitatie. Dunnewijk: “Als regiegroep hebben we gezegd: we moeten nu uit de uitvoerende rol. Het beheer en onder-

houd – waarvoor de Stichting Spoorpark jaarlijks twee ton krijgt van de gemeente – moet naar het parkmanagement. Daarom heeft de Stichting nu een parkmanager en een assistent aangetrokken voor het operationele deel.”

Achtergrondinformatie Spoorpark

Programma

Park, waterspeelplein met kunstwerk, beek, vijver, helofytenfilter, waterberging, scouting, kiosk, panoramatoren, open veld voor spel en evenementen, stadscamping, parkpaviljoen met horeca, urban sports met skatebowl, BMX track en boldering, ‘open air’ beweegcentrum bestaande uit beachsporten, bootcamp, obstacle run, beweegtuint, running, training, vastenplantentuin, schrale bloemenweide op spoortalud en natuurontwikkeling.

Beeldtaal

De ontwikkelde beeldtaal wordt gekenmerkt door gebruik van eenvoudige vormen eerlijke materialen en rustige kleuren, die refereren aan het industriële spoorverleden van het park. In de architectuur en inrichtingselementen zijn de separate onderdelen van materialen als staalprofielen, beton, glas, hout en bamboe goed herkenbaar. Betonnen objecten, zoals de zitranden, gaan een verbinding aan met het maaiveld door hun materiaaleigen kleuren en schuin aflopende beëindigingen. Opgaan-de stalen elementen zoals de pergola’s, hekwerken, bruggen, banken en fietssteunen zijn in kleur gecoat waarvoor een kleurenreeks van vijf gradiënten groen is geselecteerd. Deze groene tinten versterken de beleving van de kleur groen in het park, gedurende alle seizoenen.

Kwartiermakers

De negen kwartiermakers van het spoorpark zijn:

- Scouting Esjeeka
- T-huis (horeca)
- De Rits (kunstwerk)
- Outdoor Urban Sports park
- BeweegR (beachvolleybal en paramedisch centrum)
- Natuurlijk buiten spelen
- Stadscamping
- Levend water
- Kempentoren (=panoramatoren)

De kwartiermakers investeren met eigen financiën, tijd, passie en een grote achterban in het park.

Opdrachtgevers

Stichting Spoorpark, Tilburgs burgerinitiatief

Hoofdontwerpers

- Ontwerp openbare ruimte: Kruit|Kok Landschapsarchitecten en Blom&Moors
- Ontwerp gebouwen: Timmermans architecten

In samenwerking met:

- Alle kwartiermakers
- Hoofdaannemer: Brouwers Groenaannemers
- Onderaannemer: Broeren B.V.
- Civieltechniek en directievoering: Rod’or advies B.V
- Advies en projectondersteuning: Gemeente Tilburg
- Projectleiding RESA-project: Roger Bueters
- Ontwerp panoramatoren: Luijten|Smeulders Architecten
- Beplantingsadvies T-huis tuin: Climmy Schneider
- Aannemer waterplein: Rots Maatwerk
- Advies en leverancier zaadmengsels: De Cruydhoeck